

Rapport – kartlegging av kommunenes oppfølging av driveplikten

Oppdrag

Statsforvalteren skal annet hvert år gjennomføre en temabasert kartlegging og utredning innen eiendomslovgivningen. Det skal tas utgangspunkt i tema etter jord- og konsesjonsloven hvor det er størst utfordringer i eget fylke. Oppdraget følger av punkt 5.3.10 i Statsforvalterens hovedinstruks, fastsatt av Kommunal- og distrikstdepartementet.

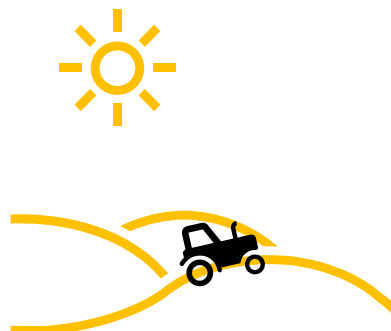
Arbeidet skal bidra til bedre kunnskap om hvordan regelverket forvaltes i kommunene, om regelverket følges, og hvordan det kan gjøres forbedringer mv.

Valg av tema

For årene 2021-2022 har Statsforvalteren i Møre og Romsdal valgt å kartlegge kommunal praksis av reglene om driveplikt i jordloven §§ 8 og 8a.

Begrunnelsen for valg av driveplikt som tema er basert på inntrykket vi har dannet oss som overordnet organ gjennom flere år. Inntrykket vårt har i hovedsak vært at kommunene mangler ressurser til å gjennomføre en systematisk oppfølging av brudd på driveplikt og at det derfor heller ikke sanksjoneres mot eventuelle brudd. Av samme grunn har vi hatt svært få klagesaker til behandling, og følgelig liten innsikt i hvordan lovverket praktiseres i våre kommuner. De siste 10 årene har vi hatt færre enn fem saker knyttet til oppfølging av brudd på driveplikt.

Kartleggingen er gjennomført i form av en spørreundersøkelse i Microsoft Forms, sendt til alle kommuner i fylket. Samtlige av våre 26 kommuner har besvart.

Kort om regelverket som inngår i kartleggingen

a. Jordloven § 8

§ 8. Driveplikt

Jordbruksareal skal drivast. Driveplikta gjeld for heile eigartida. Ny eigar må innan eitt år ta stilling til om han eller ho vil drive eigedomens sjølv eller leige bort jordbruksarealet etter føresegnene i andre ledd.

Driveplikta kan oppfyllest ved at arealet vert leigd bort. Det er ein føresetnad for at driveplikta er oppfylt ved bortleige at leigeavtala er på minst 10 år om gongen utan høve for eigaren til å seie ho opp. Avtala må føre til driftsmessig gode løysingar og vere skriftleg. Avtaler som fører til driftsmessig uheldige løysingar, kan følgjast opp som brot på driveplikta. Eigaren må sende kopi av avtala til kommunen. Ei leigeavtale som er i strid med andre eller tredje punktum, kan ikkje gjerast gjeldande mellom partane eller i høve til offentlege styresmakter.

Finn departementet at jordbruksarealet ikkje vert drive, kan eigaren påleggjast å leiga jorda bort for ei tid av inntil 10 år, eller at jorda skal plantast til med skog, eller tiltak av omsyn til kulturlandskapet.

Reglene om driveplikt ble flyttet fra odelsloven og konsesjonsloven til jordloven i 2009. Plikten ble da gjeldende for hele eiertiden, og ikke bare fastsatt som vilkår tilknyttet erverv av landbrukseiendom.

I forarbeidene til bestemmelsen er det lagt vekt på den stadig økende verdensbefolkningen og at klimakrisen svekker muligheten til å skaffe verdens befolkning nok mat og trygg mat. Det er vist til at en lovbestemt plikt til å drive jordbruksareal vil gi et tydelig signal til eieren om hvilket ansvar han eller hun har for å bruke arealet til matproduksjon på kort og lang sikt.

Sentrale forarbeider til bestemmelsen er Ot.prp. nr. 44 (2008-2009). I tillegg har Landbruks- og matdepartementet utarbeidet rundskriv M-2/2021 der reglene om driveplikt inngår fra kapittel 7.

I kartleggingen har vi stilt kommunene flere spørsmål om praktisering og håndheving av bestemmelsen, både der jord er ute av drift og der jord drives uten lovlig jordleiekontrakt.

b. Jordloven § 8a

§ 8 a. Fritak frå driveplikt

Departementet kan etter søknad gi fritak frå driveplikta etter § 8 anten heilt ut eller for ei viss tid.

Ved avgjerd av søknaden skal det leggjast vekt på kor viktig det er å halde jordbruksarealet i hevd, på bruksstorleiken, avkastningsevna på arealet og på om det i området der eigedommen ligg, er bruk for jordbruksarealet som tilleggsjord. Det skal òg leggjast vekt på søkjaren sin livssituasjon.

Bestemmelsen om fritak fra driveplikt gir kommunene anledning til å praktisere reglene om driveplikt mer fleksibelt. Bestemmelsen kom inn i jordloven ved ikrafttreden 1. juli 2009.

Sentrale rettskilder er Ot.prp nr. 44 (2008-2009) og rundskriv M-2/2021.

Kommunene kan gi fullstendig fritak fra driveplikten eller for en viss tid. Bestemmelsen gir også hjemmel for å godta avtaler som ikke oppfyller kravene i § 8 annet ledd, det vil si hvor avtalen ikke er skriftlig, hvor avtalens varighet er kortere enn 10 år, eller hvor avtalen ikke fører til en driftsmessig god løsning.

c. Kommunens oppgave som tilsynsmyndighet

Oppfølging av driveplikten inngår i kommunenes tilsynsplikt etter jordloven § 19. Her står det at kommunen og Statsforvalteren skal føre tilsyn med at bestemmelsene om blant annet driveplikt blir fulgt. I rundskriv M-1/2021 punkt 7.5.1 er kommunens rolle som tilsynsmyndighet nærmere beskrevet.

Dersom jordbruksareal ikke blir drevet i tråd med bestemmelsen om driveplikt skal kommunen følge opp bruddet i tråd med de føringer som er gitt i rundskrivets sjekklister.

Kommunen er første instans i saker som gjelder pålegg om bortleie, tilplanting av skog eller tiltak av hensyn til kulturlandskapet. Dette er sanksjoner som kan nyttes der jordbruksareal ikke blir drevet. I tillegg behandler kommunen søknader om fritak fra driveplikten.

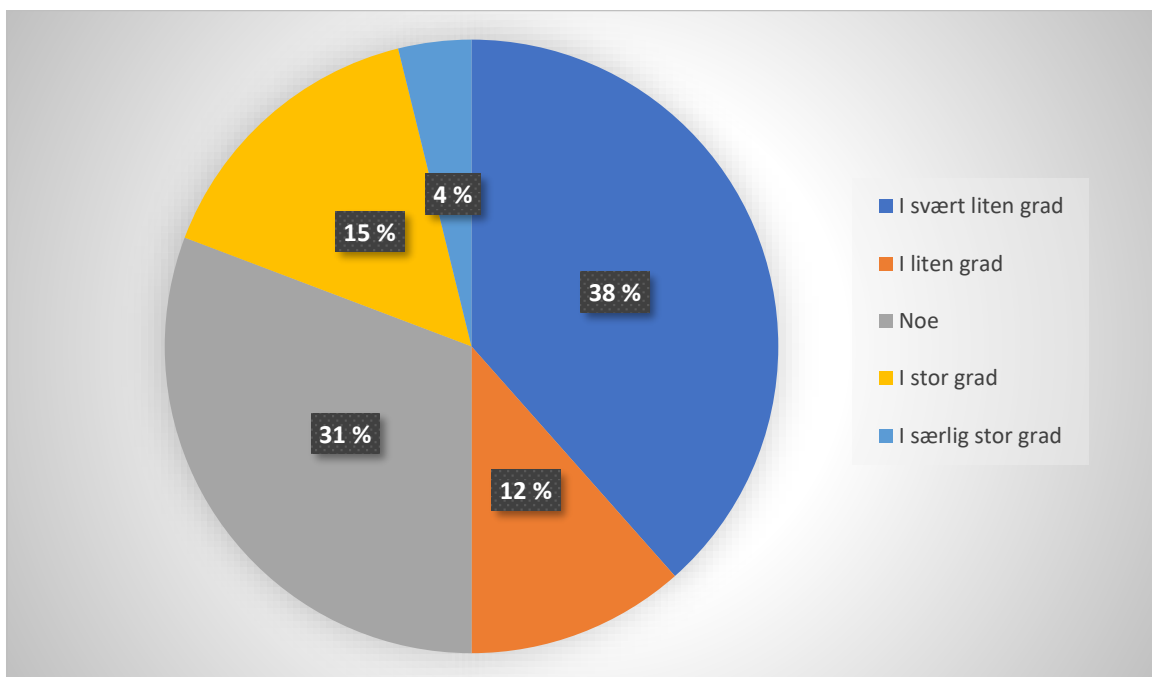
Når en avtale om bortleie er inngått skal eieren sende kopi av avtalen til kommunen som dermed får muligheten til å kontrollere om avtalen er i tråd med loven.

Statsforvalteren er klageinstans, samt kan ilegge tvangsgebyr for å sikre etterlevelse av kommunens pålegg.

Resultater fra kartleggingen

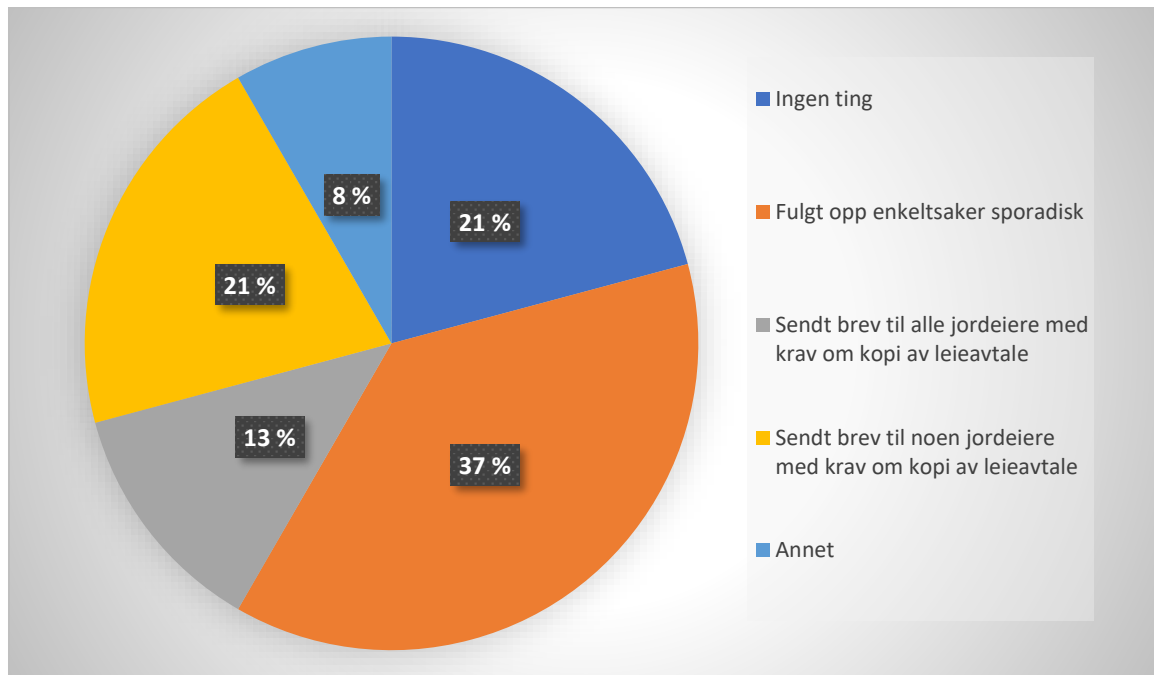
Samtlige kommuner har svar på spørreundersøkelsen som ble sendt ut. Svarene er anonymisert og presenteres fortløpende, til dels grafisk og til dels med tekst.

1. Har kommunen fulgt opp driveplikten de siste tre årene?

Av resultatet ser vi at bare 19 prosent av kommunene har fulgt opp driveplikten i stor eller særlig stor grad, mens 50 prosent av kommunen har fulgt opp driveplikten i liten eller svært liten grad. Om lag 31 prosent har gjort noe.

2. Hva har kommunen gjort for å følge opp areal ute av drift de tre siste årene?

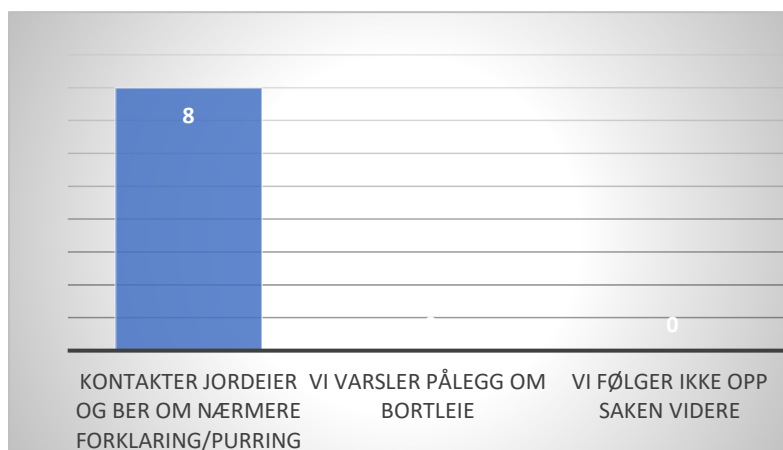

Fire kommuner (21 prosent) oppgir under «annet»:

- «Gjennom dialog med kjøpere av landbrukseigedom eller ved forespørsel»
- «Fulgt opp jordleieavtaler fortløpende, har de i arkiv og analogt»
- «Ikke et problem på grunn av kamp om arealene»
- «Sendt ut fire brev i sommer, har ikke hatt tid til å følge opp»

De 8 kommunene (31 prosent) som svarte at de sendte brev til alle eller noen jordeiere med krav om kopi av leieavtale, fikk følgende tilleggsspørsmål:

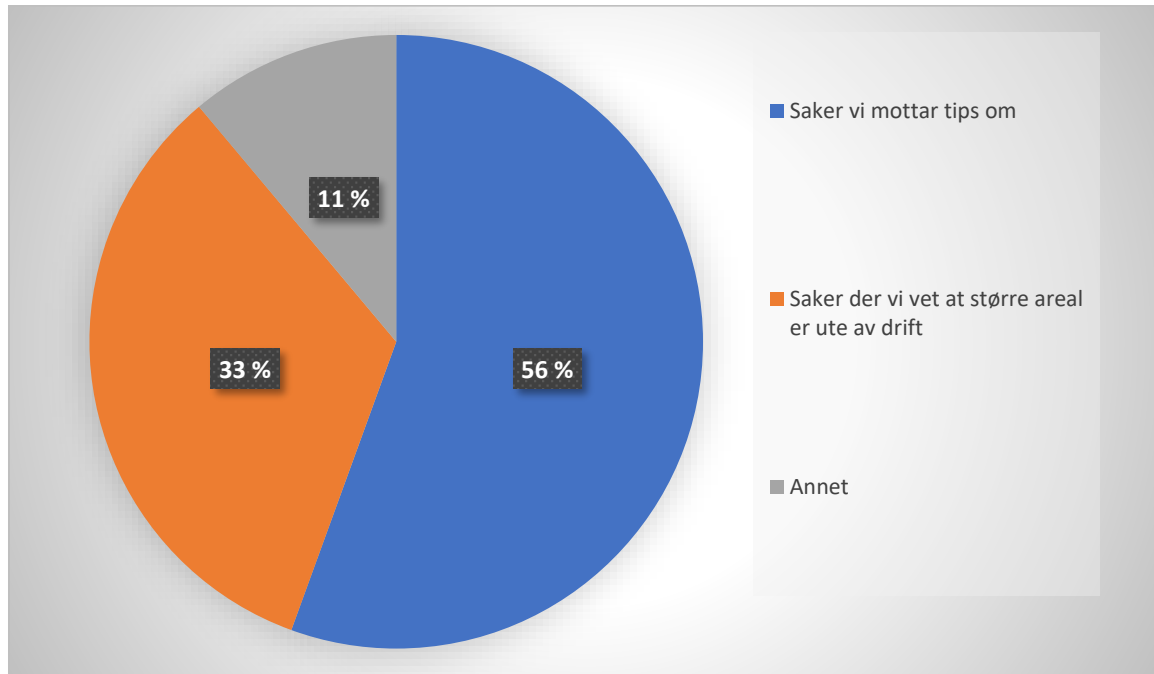
Hvordan følger dere opp jordeiere som ikke svarer på brevet med krav om kopi av leieavtale?

Her svarte alle åtte kommunene at de kontakter jordeier og ber om en nærmere forklaring, purrer eller sender påminning. Ingen av kommunene varsler pålegg om bortleie.

De 9 kommunene (35 prosent) som svarte at de følger opp enkeltsaker sporadisk fikk følgende tilleggsspørsmål:

Hvilke saker følges opp sporadisk?

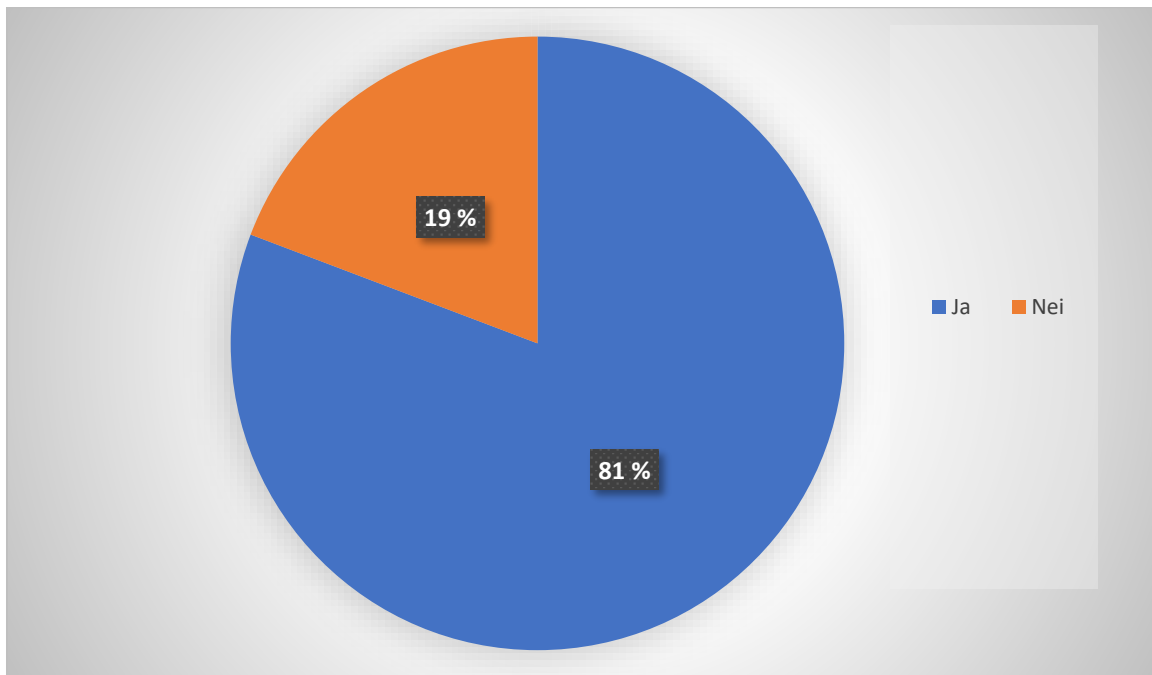
Her svarte 5 kommuner at det var saker de mottok tips om de fulgte opp sporadisk, mens 3 kommuner svarte at det var saker der de visste at større areal var ute av drift de fulgte opp sporadisk. En kommune svarte under «annet» at de fulgte opp saker sporadisk «i forbindelse med henvendelse».

De 5 kommunene (19 prosent) som svarte at de ikke gjorde noe for å følge opp areal ute av drift fikk følgende tilleggsspørsmål:

Hvorfor har ikke kommunen gjort noe for å følge opp areal ute av drift de tre siste årene?

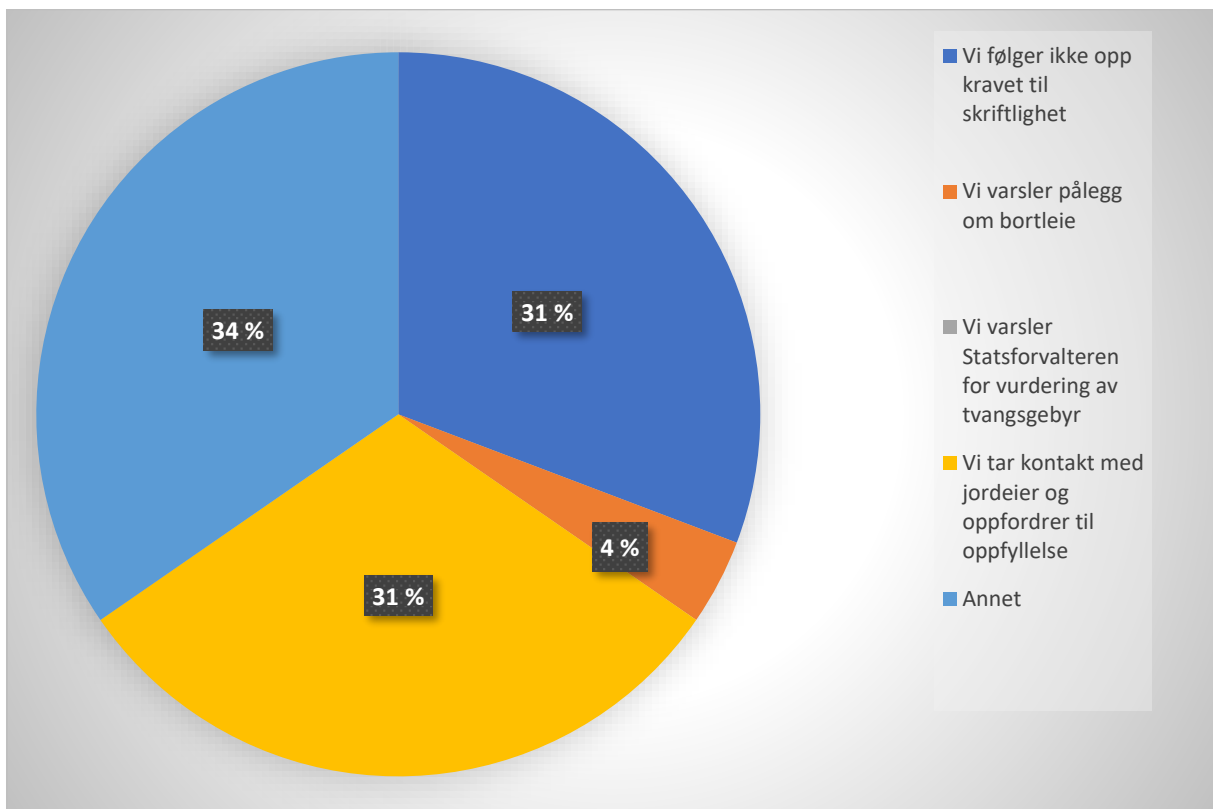
Her svarte alle fem kommunene at de manglet ressurser til å følge opp driveplikten.

3. Har kommunen kjennskap til at det leies ut jord uten skriftlig kontrakt?

Her svarte 21 kommuner at de hadde kjennskap til at det leies ut jord uten skriftlig kontrakt, mens 5 kommuner svarte at de ikke hadde kjennskap til dette.

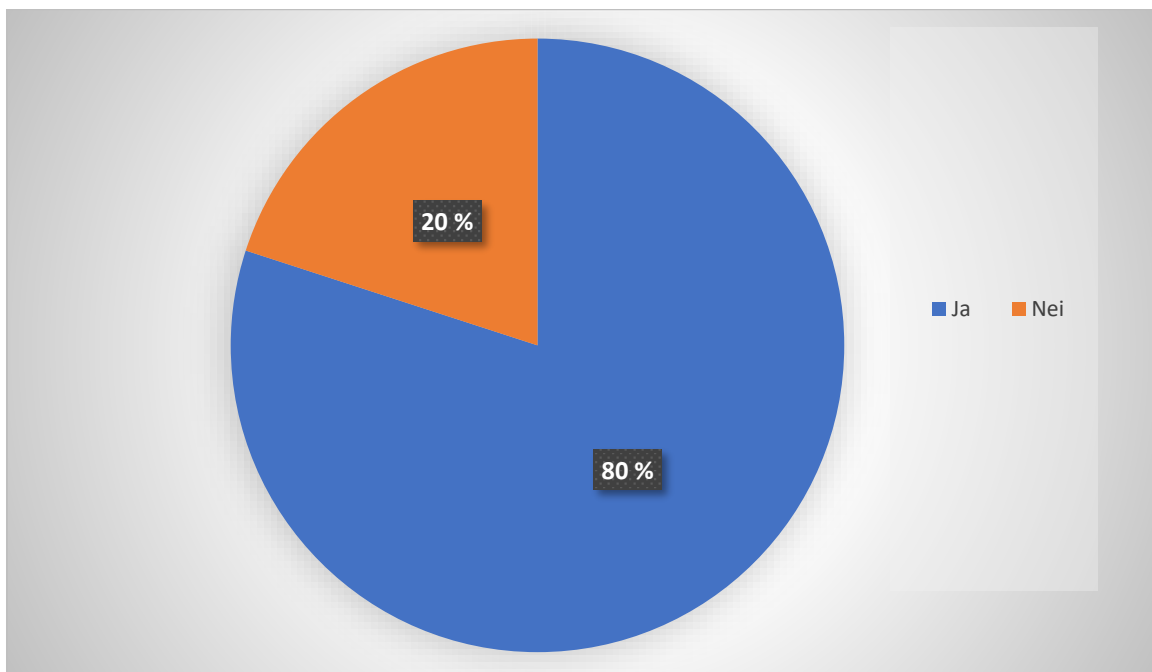
4. Hva gjør kommunen dersom jordeier har leid ut jordbruksarealet på muntlig kontrakt?

Her svarte 9 kommuner at de ikke følger opp kravet til skriftlighet så lenge arealet er i drift, mens 1 kommune varsler pålegg om bortleie. 8 kommuner svarte at de tar kontakt med jordeier og oppfordrer til oppfyllelse av driveplikten. Ingen kommuner varsler Statsforvalteren for vurdering av tvangsgebyr. 9 kommuner svarte følgende under «annet»:

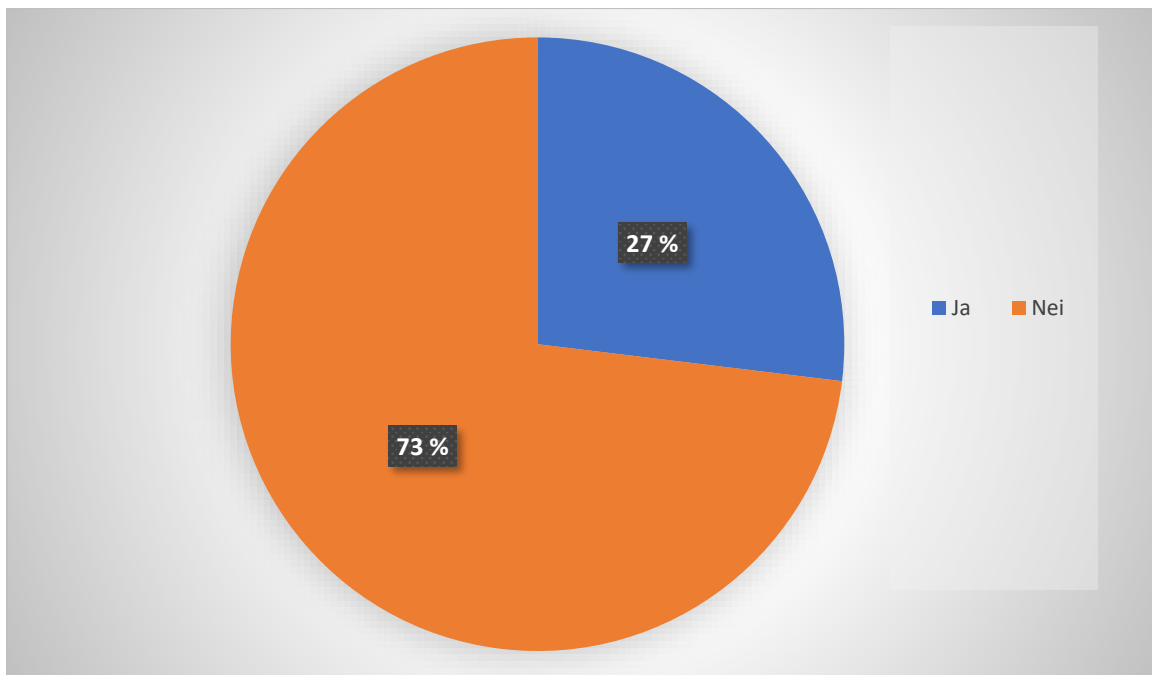
- «oppfordrer til skriftlig avtale»
- «Det er svært stor rotasjon på bruken av areala blant leigetakarane utifå behov, og dei tilpassar bruken seg i mellom etter dette einskilde året»
- «noen ganger oppfordrer vi til skriftlig avtale dersom vi snakkar med vedkommande»
- «nokon gangar tek vi kontakt»
- «Vi krever skriftlig 10 års leiekontrakt. Har startet arbeidet og sender ut puljevis/bygdevis»
- «Vi vurderer kvar sak for seg. Vurderer tiltak etter situasjonen, for eksempel viss eigarskifte snart skal skje. Eller viss investering i fjøs krev skriftlig kontrakt»
- «Politisk vedtak om fritak frå driveplikta grunn munnleg avtale»
- «Vi følgjer ikkje opp slike saker»

5. Har kommunen kjennskap til at det leies ut jord for kortere tid enn 10 år?

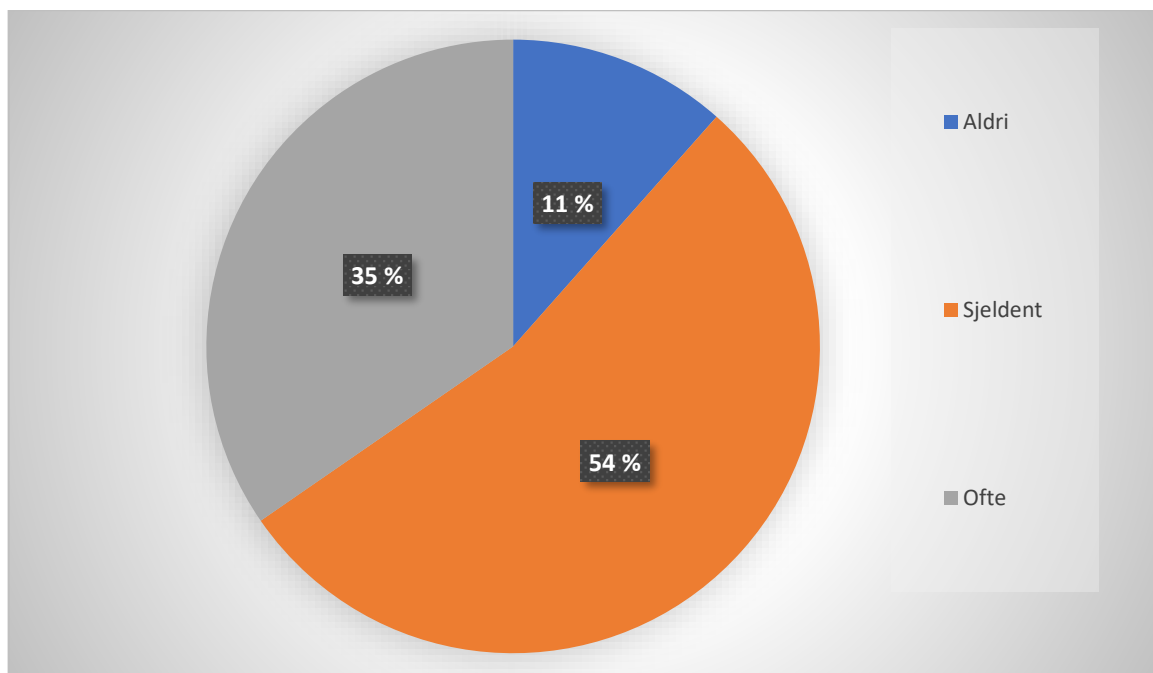
Her svarte 20 kommuner at de har kjennskap til kortere leiekontrakter enn 10 år, mens 6 kommuner svarte at de ikke hadde slik kjennskap.

6. Har kommunen behandlet søknader om fritak fra driveplikten med årsak i ønske om leieavtale med kortere varighet enn 10 år?

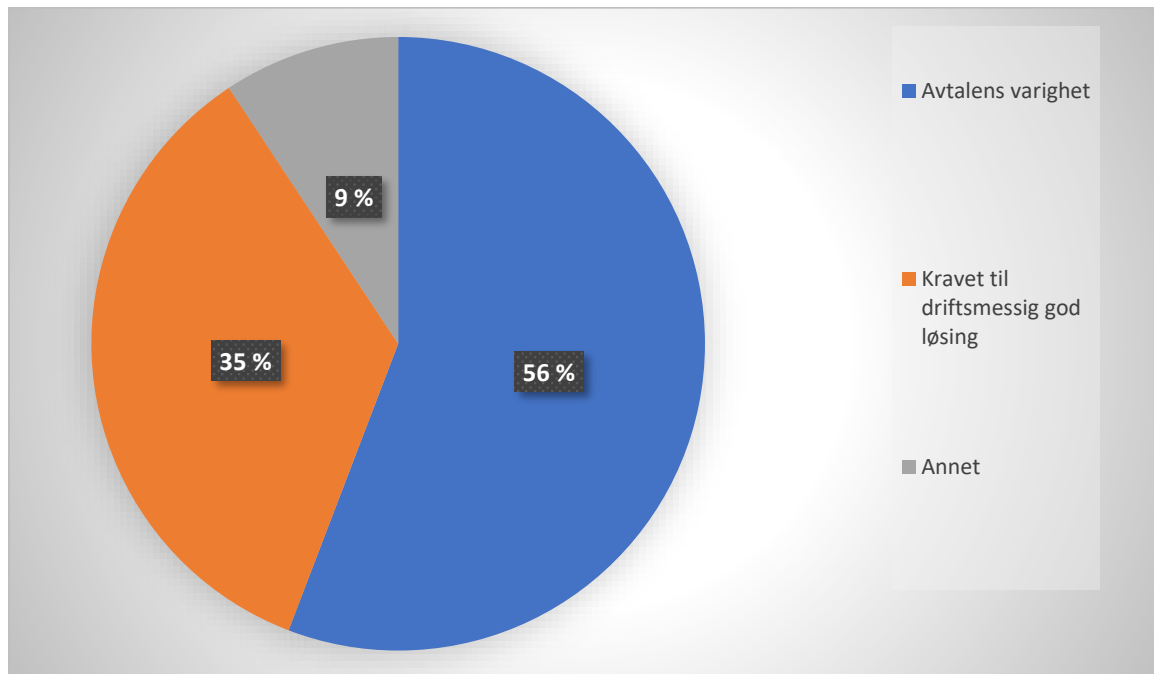
Her svarte 7 kommuner at de ikke har behandlet søknader om fritak fra driveplikt med årsak i ønske om leieavtale med kortere varighet enn 10 år.

7. Jordeier har plikt til å sende melding til kommunen når avtale om bortleie er inngått - får kommunen inn slike avtaler til vurdering?

Her svarte 17 kommuner at de sjeldent eller aldri får inn jordleieavtaler til vurdering. 9 kommuner svarte at de ofte får inn slike avtaler til vurdering.

8. Hva vurderer dere ved eventuell innsending av inngått leieavtale?

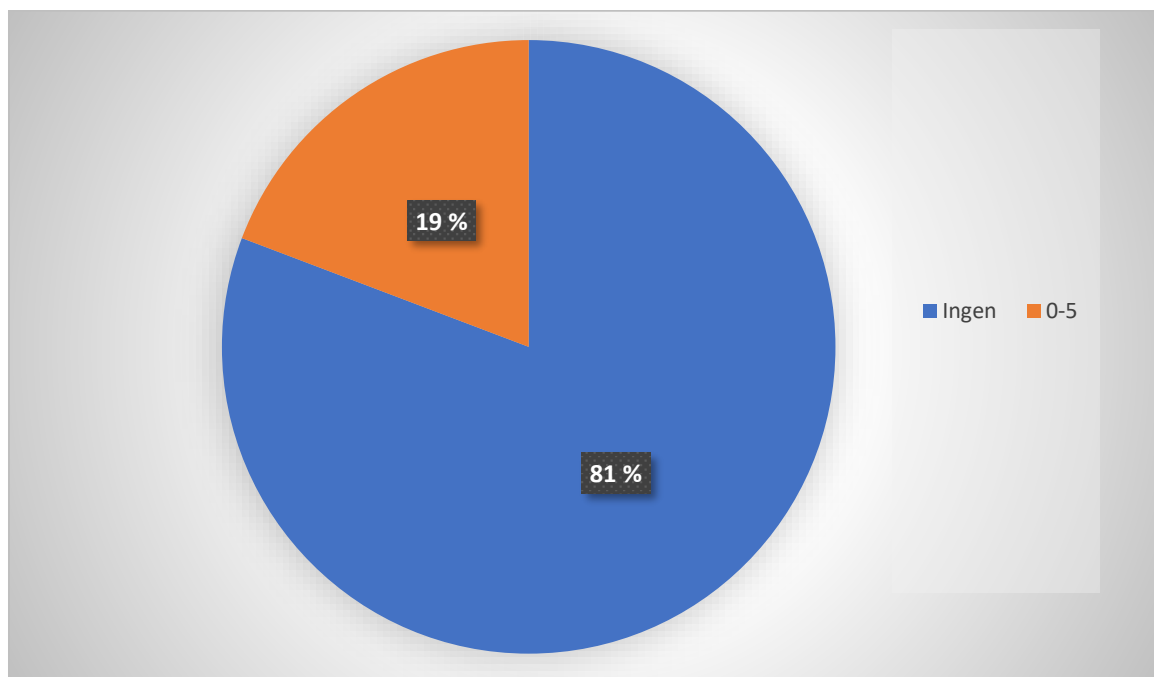

Under dette spørsmålet kunne kommunen krysse av for flere alternativer. Ved innsending av leieavtale vurderer 24 kommuner avtalens varighet, 15 kommuner vurderer kravet til driftsmessig god løsning, mens 4 kommuner vurderer «annet».

Under «annet» svarte disse 4 kommunene:

- «Og at det står viktige aspekter som vedlikehold av veier, mislighold m.m. Maler i tråd med SF eller bedre gardsdrift»
- «Lite vurdering, men det er som oftast brukt standard skjema»
- «Som nemt få avtalar som vert sende inn»
- «Vi vurderer og arkiverer avtalene og tar dei til etterretning»

9. Hvor mange saker har kommunen hatt de siste 10 årene der kommunen har nyttet sanksjoner for brudd på driveplikten?

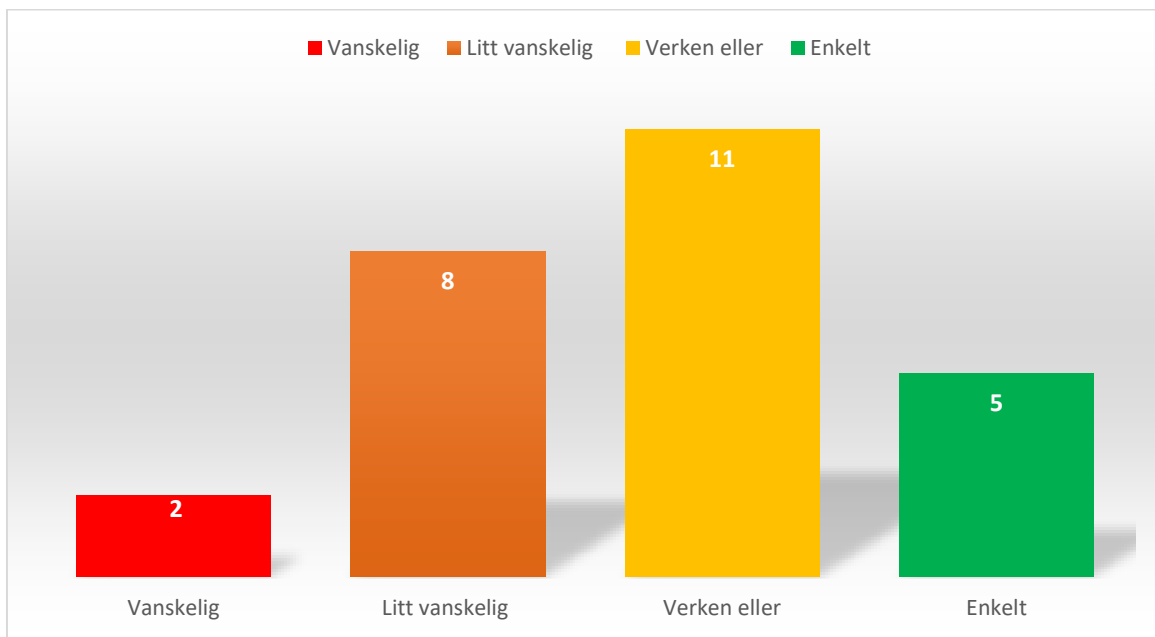
Her svarte 21 kommuner at de ikke hadde hatt saker de siste 10 årene der de hadde nyttet sanksjoner for brudd på driveplikten. 5 kommuner hadde hatt 0-5 slike saker.

10. Hvordan opplever kommunen saksbehandlingen innen disse tema?

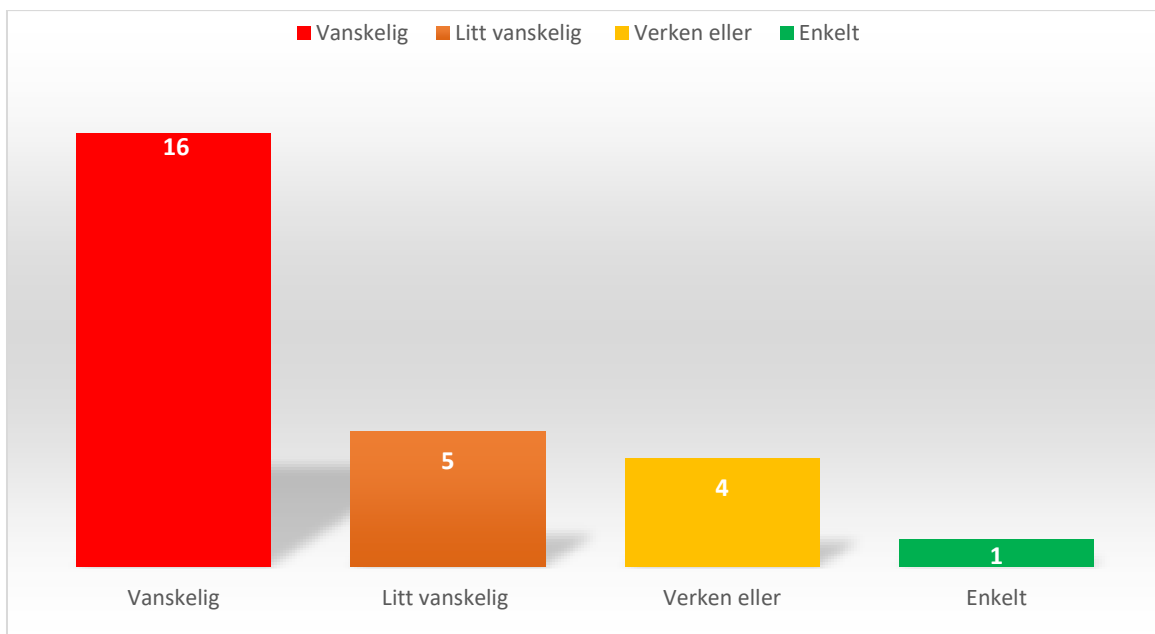
- § 8 – driveplikt der eier driver selv

- § 8 – driveplikt der eier har leid bort arealet

- § 8 – pålegg om tiltak (bruk av sanksjoner)

- § 8a – fritak for driveplikt

Etter en oppsummering av de fire sakbehandlingstemaene ser vi at kommunene finner bruk av pålegg/sanksjoner for brudd på driveplikt vanskeligst. Her svarte 61,5 prosent at bruk av sanksjoner var «vanskelig» og 19 prosent «litt vanskelig», mens 4 prosent svarte at dette var enkelt. 15 prosent svarte «verken eller».

Når det gjelder vurdering av søknader om fritak fra driveplikt svarte 35 prosent at dette var «vanskelig» og 50 prosent at det var «litt vanskelig». 4 prosent svarte at dette var enkelt, mens 11,5 prosent svarte «verken eller».

Kommunene opplevde derimot saksbehandlingen der eier driver arealet selv som enklest. Her svarte 81 prosent «verken eller» og «enkelt», mens 15 prosent svarte «litt vanskelig» eller «vanskelig».

Saksbehandlingen der eier har leid bort arealet fremstår også som mindre vanskelig for flertallet av kommunene. Her svarte 61,5 prosent at dette var «enkelt» eller «verken eller».

11. Kan dere utdype hvorfor dere eventuelt synes at saksbehandlingen etter §§ 8 og 8a er vanskelig?

Her fikk vi svar fra 18 av 26 kommuner. Svarene er som følger:

- «Truleg utan politisk ryggdekning i kommunen for oppfølging/pålegg om tiltak når det gjeld driveplikta. Enkelte bygder har ikkje nok aktive gardsbruk til å drive jorda. Mykje bratte/marginale areal.
- Individuell handsaming med krav til god og tydeleg sakshandsaming, som samstundes skal oppfylle krav om størst mogleg likebehandling.

- Å få tid til å gjøre noe med dette, altfor mange andre oppgaver må løses, ressursmangel i kommunen.
- Største utfordringa er at vi ikke har tid til å følge opp slike saker, da vi gjerne må til enhver tid vere der det brenner mest. Det å gå inn i litt mer krevende saker som krever oppfølging har vist seg å vere utfordrende med tanke på tidsaspektet. I vår kommune er det kuttet ned på den % landbruksressursen i 2022, og det er ønsket om vidare kutt. Så med kutt på landbruk og samme mengde arbeidsoppgåver, er driveplikt et av områdene har vært forsømt.
- Som nemnt lenger framme: Dette er ei bort i mot ikkje-eksisterande problemstilling fordi det er stor etterspurnad etter areal i heile kommunen. Det som kan vere ei utfordring nokre stader med bratt, ulageleg, dårleg arrondert areal som ein med moderne maskinar ikkje kan nyttast (marginalisering). Her vil det vere i ei utfordring å få areala i bruk uansett - uavhengig av om det er eigd eller leigd.
- vanskeleg fordi det er områder der det er lite interesse og vanskeleg å få leigd ut, og så er det andre områder med samme type areal der det er enkelt å få leigd ut, men jordeiger vil kanskje ikkje leige ut og då er det lett at det kan bli tolka som forskjellsbehandling vist ein får opp lignande areal der det er gitt fritak. Mest vanskeleg å ordlegge seg slik at det kjem fram på ein grei måte som ikkje kan brukast som begrunnelse for at andre fritak skal godkjennast.
- Vanskeleg med sanksjoner, konfliktfylt etc. fritak vanskeleg i forhold til å sikre likebehandling, mykje egne vurderingar frå saksbehandler .
- vurdering fritak
- Det er mange "historier" og følelser knyttet til gårdsbruk og driveplikt. I tillegg er det mange små teiger som er vanskelig å drive, og vanskelig å få leid bort. Dette er sentrumsnære arealer, og folk legger merke til at det gror igjen.
- Vanskelig og ressurskrevende å avdekke. Hvis man skal sjekke må alle eiendommer gjennomgå, noe som er veldig ressurskrevende.
- Tidkrevende. Mangler gode maler og rutiner.
- Vanskelig å pålegge folk å drive jorda, de blir sure
- Ryddig regelverk, men utleieforhold/flere parter kan komplisere sakene.
- Det er få aktive drivere og mange små landbrukseiendommer, i noen grad er det vanskelig å få noen til å drive lite attraktive jordstykker
- Vi driv ikkje med nokon sakshandsaming etter desse paragrafane.
- Mange areal ute av drift er ikkje enkelt å leige ut. Små, bratte teigar med dårlig arrondering vil ingen leige. Små beiter langt frå husdyrholder er vanskelig å få i drift, blir kostbart med gjerder og for langt borte for å få godt nok tilsyn.
- Det er lite landbruksdrift i delar av kommunen. I slike område er det vanskeleg å få leigt bort areala (lite interesse for landbruksjord). I tillegg er det ein del eldre jordeigarar med helseproblem, der det er vanskeleg å kreve sjølvstendig drift. Bratte areal er også vanskeleg å få leigt bort. Det må bli meir lønnsamt å drive slike areal. Det er ingen som vil drive dugnad. Lite politisk vilje å bruke sanksjonsane som ligg i jordlova.

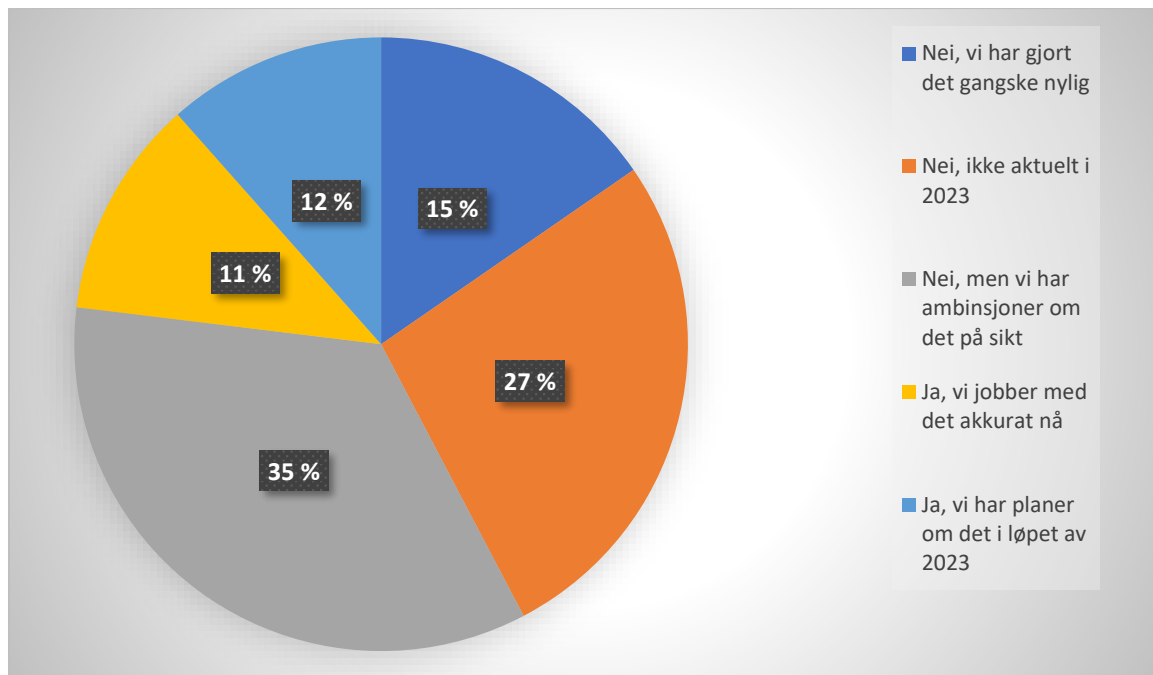
- Det er vanlig i jordbruket å leie bort jord uten skriftlig avtale, det har vært slik over lang tid, spesielt på små steder hvor alle kjenne alle. Situasjonen er bedre med nye og yngre bønder, som satse på å drive stort. Det er vanskelig for kommune å vite hvem som har eller ikke har leieavtale, uten utleierens melding (og de fleste ikke melde det).»

12. Er det tema innenfor driveplikt dere trenger økt kompetanse på?

Her fikk vi følgende svar fra kommunene:

- «Bruk av lova. Praktiske løysingar/suksesshistorier.
- Sanksjoner
- Ja. Handsaming av søknadar om fritak.
- Saksgang og formulering av brev i oppfølging av driveplikt
- Nei, vi trenger ressurser
- Kompetansen kan vi skaffe
- Korleis ein reint administrativt skal handtere dette. Sidan leigeforholda er i stadig endring er det ein svært krevjande prosess å halde orden på dette utan at ein har eit system for oppfølging. Så lenge areala er i bruk (og det er vel det viktigaste?) er ikkje dette ei høgt prioritert oppgåve her.
- korleis skrive eit godt nok pålegg og oppfølging på folk som ikkje svara
- sanksjoner
- Pålegg
- Hvordan fatte vedtak om fritak fra driveplikta
- Usikker
- Nei
- Nei
- Nei
- Prosesser og sanksjonsmuligheter
- Kunne tenkt med noen standardiserte brev, da jeg syns det er vanskelig å formalisere brev i de ulike fasene.
- "Ekstensiv drift" kan være vanskelig å vurdere, særegne forhold.
- Nei
- Det kan være kjekt å ha ferdigproduserte maler
- Sanksjonar der driveplikta ikkje er oppfylt.
- Har nok kompetanse, har ikkje nok ressursar til å følge dette opp bedre.
- På hvilket tidspunkt, eller når kan kommunen kreve leiekontrakter, skal det skje på et bestemt tidspunkt?
- Nei»

13. Har kommunen planer om å starte et større arbeid med oppfølging av driveplikten i løpet av 2023?

Av kommunenes svar ser vi at mange kommuner enten nylig har fulgt opp driveplikten eller har planer om dette på kort eller lang sikt. Samlet utgjør dette 73 prosent av kommunene. Av disse har 35 prosent av kommunene planer om å følge opp driveplikten fra 2024 eller senere, mens 38 prosent har gjort det nylig, nå eller har planer om det i 2023.

Kommunene som svarte at det ikke var aktuelt å følge opp driveplikten i 2023 (og heller ikke på lengere sikt) utgjorde 27 prosent av kommunene.

14. Har kommunen kommentarer til lovverk eller praktisering av bestemmelsene om driveplikt?

Her fikk vi inn 7 svar:

- «Kommunen må få eit vertøy (kartverktøy) som gjer det rasjonelt å administrere leigejord på ein måte der innsatsen står i forhold til nytte.
- Tidskrevande arbeid. Vanskeleg og konfliktfylt arbeid.
- Det vart vedteke ny kommunedelplan for landbruk 25.11.2021. Eit av tiltaka i planen er å fylje opp driveplikta. Arbeidet vert starta på neste år.
- Tror det er viktig å ta tak i dette, da det blir bare være og være for bøndene som ønsker avtaler.
- Begrepet "vanlig jordbruksdrift" er uklart.

- Kommunen har ikkje ressursar til å utføre arbeid med oppfølging av driveplikta no. På grunn av utskifting av personale dei siste åra og færre ressursar til landbruk, har det vore nok å handtere den daglege drifta av landbrukskontoret. Tilskotsordningar blir prioritert. Ved søknad om tilskot til tiltak på annan mann sin eigedom, stiller vi krav om skriftleg løyve frå eigaren for å utføre dette tiltaket. Har fått inn nokre få avtalar om jordleige, men då er det leigaren som har sendt inn, ikkje eigar.
- Vi inviterer nye eigarar av landbrukseigedommar til møte. Der orienterer vi om driveplikta og snakker om regelverket rundt dette. I x kommune er det stor etterspørsel etter jord å leige. Attraktive areal er i drift. Vi får kopi av skriftlige avtaler. Lite attraktive areal /beiter er vanskelig å handtere, ettersom ingen vil drive areala. Det er vanskelig å "ta" eigaren for at areala da er ute av drift. Krav om berre 10-årige skriftlige avtaler oppleves firkanta og veldig teoretisk. Det kan vere fleire tilfelle der kortare avtaler er ok og mykje bedre enn ingen avtale, for eksempel ved sjukdom hos eigar, snart eigarskifte, neste generasjon må avklare situasjonen først, viss dagens leiger driv dårlig, men får en ny sjanse til å bedre drifta.»

Avsluttende merknader fra Statsforvalteren

Som nevnt innledningsvis skal spørreundersøkelsen bidra til bedre kunnskap om hvordan regelverket om driveplikt forvaltes i kommunene, om regelverket følges, og om regelverket gir rom for forbedringer mv.

Statsforvalterens samlede inntrykk er at reglene om driveplikt ikke praktiseres så strengt i kommunene som lovgiver har lagt opp til. Dette gjelder særlig kravet til skriftlig, 10årig leiekontrakt. Undersøkelsen viser at 80 prosent av kommunene har kjennskap til leieforhold på muntlig kontrakt og leieforhold med kortere leietid enn 10 år. Selv om kommunene har kjennskap til mangelfulle leieforhold, er det få søknader om fritak fra driveplikt og liten bruk av pålegg om bortleie/sanksjoner. Dette kan tyde på at de lovfestede kravene til leiekontrakt i liten grad håndheves. Denne teorien styrkes når undersøkelsen viser at 65 prosent av kommunene sjeldent eller aldri får tilsendt kopi av inngåtte leieavtaler, og om lag 31 prosent av kommunene svarer at de ikke følger opp kravet til skriftlighet.

Der kravet til skriftlig leiekontrakt blir fulgt opp, ser det ut til at kommunene foretrekker å gå i dialog med jordeier fremfor å nytte sanksjoner. Hvorvidt kommunene kommer i mål med håndheving av driveplikten gjennom dialog/påminning, sier ikke undersøkelsen noe om.

Når det gjelder kommunenes oppfølging av areal ute av drift er vårt inntrykk at dette i større grad tas tak i enn de formelle kravene til leiekontrakt. Likevel svarer til sammen 58 prosent av kommunene at de ikke har fulgt opp areal ute av drift eller bare fulgt opp

enkeltsaker sporadisk de siste tre årene. Også ved areal ute av drift foretrekker kommunene dialog/påminning fremfor bruk av varsel om pålegg.

Tall fra kommunenes egen KOSTRA-rapportering viser at kommunen behandler få søknader om fritak fra driveplikten. Dersom driveplikten ikke følges opp i en kommune, utløses det heller ikke et behov hos grunneier for å søke om fritak. Undersøkelsen viser at 85 prosent av kommunene synes det er vanskelig eller litt vanskelig å vurdere fritakssøknader.

Hovedårsaken til manglende oppfølging av driveplikten synes å være at en systematisk oppfølging krever for store ressurser og at flere kommuner ikke har kapasitet til å prioritere et slikt arbeid.

Undersøkelsen viser likevel en positiv trend når det gjelder kommuner som har planer om på kort eller lang sikt å iverksette en mer systematisk oppfølging av driveplikten. Hele 73 prosent av kommunene har enten nylig gjort et arbeid med oppfølging av driveplikten eller har planer om å sette i gang slikt arbeid i 2023 eller senere.

En økning i oppfølging av driveplikten vil naturlig føre til et økt antall fritakssøknader og muligens en økning i bruk av sanksjoner. Her bør Statsforvalteren bidra med opplæring.